

Određivanje pripadnosti mjesnoga govora Staroga Laza u Gorskome kotaru

---

Crnić Novosel, Mirjana; Marinković, Marina

Source / Izvornik: **Hrvatski dijalektološki zbornik, 2022, 31 - 47**

Journal article, Published version

Rad u časopisu, Objavljena verzija rada (izdavačev PDF)

<https://doi.org/10.21857/mzvkaptk69>

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:186:008587>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-11-24**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences - FHSSRI Repository](#)

MIRJANA CRNIĆ NOVOSEL

Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje
Ulica Republike Austrije 16, HR-10000 Zagreb
mcrnic@ihj.hr

MARINA MARINKOVIĆ

Filozofski fakultet Sveučilišta u Rijeci
Odsjek za kroatistiku
Sveučilišna avenija 4, HR-51000 Rijeka
m.marinkovic@uniri.hr

ODREĐIVANJE PRIPADNOSTI MJESNOGA GOVORA STAROGA LAZA U GORSKOME KOTARU

Gorski kotar prepoznat je u hrvatskoj dijalektološkoj literaturi već pri prvim istraživanjima kao tronarječno područje, a kao eklatantan primjer jezične raznolikosti nerijetko je istican mjesni govor Staroga Laza. Upravo nas je uvriježeno mišljenje o Starome Lazu kao punktu svih triju narječja nagnalo na ovo istraživanje.

Govor Staroga Laza spominjan je dosad samo u kontekstu skupine čakavskih govora u Gorskom kotaru, a rezultati su tih pojedinih istraživanja pokazali da se u sredini sela govori najviše čakavskim ikavsko-ekavskim govorom „slavičkoga tipa”, tj. primorskim poddijalektom navedena dijalekta. Taj se čakavski idiom nadovezuje na primorski krak ikavsko-ekavskih čakavskih govora od Zlobina preko Benkovca Fužinskog, Slemena, Slavice i Brestove Drage spajajući se s kontinentalnim poddijalektom ikavsko-ekavskoga dijalekta u Jablanu, Presiki i Vrbovskom. Na istočnoj strani sela, prema Ravnoj Gori, starolaški je govor kajkavski, bliži ravnogorskomu, koji pripada zapadnomu poddijalektu kajkavskoga goranskog dijalekta, a na zapadnoj je strani sela u susjedstvu štokavskih mjesta Općine Mrkopalj bliži novoštokavskomu ikavskom govoru, kakav je u Mrkoplju.

O tome je dosad malo pisano, kao i o većini goranskih čakavaca, što nas je dodatno potaknulo na ispitivanje izvornih starolaških govornika. Ovim se istraživanjem nastoji potvrditi ili opovrgnuti teza o starolaškoj tronarječnosti, tj. analizom prikupljene građe u radu se podastire suvremenija dijalektna slika toga područja.

1. Uvod

Stari Laz nalazi se u Gorskome kotaru na području Općine Ravna Gora. Smješten je u uzdužnoj dolini 4 km JZ od kajkavske Ravne Gore i 6 km SI od štokavskoga ikavskog Mrkoplja.¹ Prema popisu stanovništva iz 2011. u selu je evidentiran 201 stanovnik, dok noviji podatci iz 2021. pokazuju smanjivanje stanovništva u Starome Lazu na 145² popisanih žitelja.

Imenica *laz* čest je apelativ u hrvatskoj toponimiji, a o njegovoj proširenosti na gorskokotarskome prostoru govore i dva naselja slična imena u susjednoj Općini Brod Moravice.³ Lazom se u toponomastičkoj literaturi obično determinira »iskrčeno mjesto radi dobivanja obradiva tla« (Šimunović 2005: 240), a u Gorskome kotaru, između ostalog,⁴ nosi dodatno značenje: puteljak kojim su prolazile Osmanlije plijeneći i uništavajući sve pred sobom. Upravo zato prvi ga stanovnici nazivaju *Starim Lazom*.⁵ Naseljen je izgradnjom Karoline (1725.) i dozvolom carice Marije Terezije,⁶ kada na opustošena područja Frankopani i krajiški kapetani naseljavaju novo stanovništvo.⁷ Godine 1772. zabilježeno je 6 kuća sa 17 stanovnika, a 1787. 45 domaćinstava u tome mjestu, što je ujedno i početak razvoja samoga sela.⁸ Prema podacima u dijalektološkoj literaturi, Lazarci su (kao i svi čakavci na zapadu gorskokotarskoga areala, u delničkoj općini⁹) na područje Gorskoga kotara doseljeni, podrijetlom vjerojatno iz vino-

¹ Od okolnih je najbližih čakavaca zapadnoga (u Brestovoj Dragi) i istočnoga (u Jablanu) tipa Stari Laz udaljen 12, odnosno 14 km.

² Ispitanici su nas tijekom recentnoga istraživanja (2022.) upozorili da je stvaran broj ljudi koji danas doista žive u Starome Lazu unekoliko manji.

³ Riječ je o selima Stari Lazi i Novi Lazi. U jednome od rijetkih radova koji se bave gorskokotarskom toponimijom apelativ *laz* obilato je potvrđen i u anojkonimskome fondu (Barac-Grum 1990).

⁴ Imenica je *laz* u suštini višeznačna. *Hrvatski jezični portal* donosi čak četiri njena značenja: 1. dio brdske kosine podesan za savlađivanje hodom; lazina, opal; 2. put u šikari utaban gaženjem; lazina; 3. otvor kojim se ulazi/izlazi u neki prostor; prolaz; 4. obradivo tlo nastalo krčenjem šume; krčevina (https://hjp.znanje.hr/index.php?show=search_by_id&id=e19mXRU%3D, pristupljeno 1. 3. 2022.). Usp. i Skok II (1972: 278–279).

⁵ *Nāši prādjedi su iz Hrēlina, prēžimena svā, i tū su, ti je Miško sīgurno govōril, tū je bilo svē šūma, i ōnda su bižali od Tūrci, i tū su se Primōrci naseļāvali, i tō se je křčilo. Zāto rēčju Stāri Lāz.*

⁶ Više o tome v. Kruhek (1981: 303, 308–309) i Strohal (1993: 84–85).

⁷ Osmanlije u dr. pol. 16. i u 17. st. više ne prodiru tako često u Gorski kotar, a naseljavanje toga područja novim stanovništvom traje sve do 18. st. U granično područje prema Osmanskom Carstvu krajiški kapetani naseljavaju različito stanovništvo u Gomirje, Vrbovsko, Dobru, Moravice, Stari Laz, Sušicu, Mrkopalj i Lič. Usp. Kruhek (1981: 52).

⁸ »Stari se laz (sic!) razvio istom u prvoj polovici 18. vijeka uz gotovu već Karolinsku cestu« (Strohal 1935: 143).

⁹ Pobrojajući prethodnu literaturu o goranskim čakavcima, Lukežić (1990: 24) zaključuje kako ti radovi »potvrđuju da su čakavski ikavsko-ekavski govori u delničkoj općini u Benkovcu Fužinskom, Brestovoj Dragi, Cagaru, Poljičkoj Kosi, Slavici, Sljemeni i Starom Lazu«.

dolskoga kraja,¹⁰ za razliku od ostalih – starosjedilačkih – govora primorskoga poddijalekta (usp. Lukežić 1990: 106).

Prve zapise o jezičnome identitetu Staroga Laza dao je Rudolf Strohal u knjizi *Uz Lujzinsku cestu* 1935. navodeći da se u Lazu »koji pripada pod rimokatoličku župnu crkvu mrkopaljsku, a pod upravnu općinu ravnogorsku¹¹ (...) govore još i danas sva tri hrvatska narječja« (1993: 143).¹² Na tragu Strohalova tumačenja, govoreći o ispremiješanosti stanovništva na području Gorskoga kotara, i Josip Lisac (1997: 158–159) ističe fenomen tronarječnosti u tome mjestu.¹³

Unatoč svome zanimljivomu identitetu, govor Staroga Laza sve do novijeg doba ipak nije zasebno analiziran. U djelima s kraja 20. st. spominje se samo uzgred, kao govor čakavskoga identiteta u sintetskim prikazima goranskih govora te u monografiji o ikavsko-ekavskome dijalektu. U toj je literaturi starolaški govor tretiran kao nesumnjivo čakavski punkt – dio primorskoga poddijalekta čakavskoga ikavsko-ekavskog dijalekta (Lukežić 1990: 106), odnosno kao govor koji pripada zapadnomu (slavičkomu) govornom tipu goranskih čakavskih govora¹⁴ – »kao prirodni produžetak primorskih čakavskih govora« (Barac-Grum i Finka 1981: 422). Isto je tumačenje preuzeto u kasnijim preglednim radovima o gorskotarskoj tronarječnosti (Malnar 2010; Crnić Novosel 2013; Crnić Novosel 2019). Uz Stari Laz, goranski su zapadni čakavci i oni u najbližoj mu Brestovoj Dragi, potom Slavici, Slemenu (Pod Sleme¹⁵) i najudaljenijem Benkovcu Fužinskom, koji se na geolingvističkoj karti Gorskoga kotara nalazi između kajkavskih Fužina i čakavskoga Zlobina. Govor Staroga Laza najistočniji je govor zapadne

¹⁰ O tome govore i povijesne činjenice, rijetko zabilježene u literaturi o Gorskome kotaru: »Kako god su Frankopani i Zrinski od 15. stoljeća zaposjedali Gorski kotar – naseljavali su ga čakavskim stanovništvom iz svojih nedalekih vinodolskih i primorskih posjeda, i to pretežno njegova današnja rubna područja od jugoistoka do sjeverozapada« (Barac-Grum i Finka 1981: 419). U kontekstu utvrđivanja podrijetla stanovništva Staroga Laza valja spomenuti da je i jedan od naših ispitanika potvrdio razvijenu svijest o bibrirskim korijenima svoje obitelji.

¹¹ O omeđenosti Staroga Laza, pa tako i Cagara i Kose, jakim općinama svjedoče i povijesni podatci prema kojima su se i Ravnogorci i Mrkopaljci borili da Stari Laz bude u sastavu njihovih tadašnjih trgovišta: »Ravnogorci posebno traže (...) *Da selo Kosa i polovina Staroga Laza pod oblast trgovišta se podmetne. Buduć tako sama žele*. Mrkopalj također ima neke svoje zahtjeve, prije svega *da se pol sela Starog Laza kao i sela Sungeri pod oblast njegovu podmetnu* (...)« (Kruhek 1981: 308).

¹² Zbog nedostupnosti prvoga izdanja iz 1935., ovdje se koristimo podatcima iz pretiska objavljenog 1993.

¹³ »No, ispremiješanost stanovništva tolikih je razmjera da su npr. u selu Stari Laz kod Ravne Gore registrirani i kajkavci i čakavci i štokavci pa su, dakle, susjedi postali oni koji to prirodnim razvojem ne bi mogli biti« (Lisac 1997: 158–159 prema Strohal 1935: 98).

¹⁴ U Gorskome su kotaru zastupljeni i govori koji pripadaju istočnomu čakavskomu govornom tipu koncentriranom oko Vrbovskoga (usp. Barac Grum i Finka 1981: 421).

¹⁵ O inačicama ovoga toponima v. Crnić Novosel (2019: 29, bilj. 115).

goranske čakavštine.¹⁶ Za zapadni se govorni tip, kojem ovi govori pripadaju, a koje obilježuje konzervativizam na svim jezičnim planovima, tumači da je sličan primorskim čakavskim govorima (Barac-Grum i Finka 1981: 420; Lukežić 1990: 106–108).

Prema tumačenju Barac-Grum i Finke (1981: 422) čakavština se u Lazu produžuje do Kose, dok se u Poljičkoj Kosi već zapaža jači štokavski prodor mrkopaljskoga tipa. Slično se može reći i za Cagar koji je kajkavski jer je u predjelu koji nastanjuju kajkavci ravnogorskoga tipa.¹⁷ S obzirom na to da je riječ tek o administrativnoj pripadnosti, stanovništvo na starolaškim uzvisinama – zapadno na Kosi (štokavci ikavci iz Mrkoplja) ili istočno u Cagaru (kajkavci iz Ravne Gore) – nije uključeno u analizu ovoga primarno čakavskoga govora, koncentriranoga u središnjem dijelu sela (u dolini – samome centru), sa svojim zapadnočakavskim goranskim obilježjima.¹⁸ Po svoj prilici, govor Staroga Laza s kratkim prekidom u kajkavskoj Ravnoj Gori čini prirodnu sponu između primorskoga kraka čakavaca s ikavsko-ekavskim govorom mjesta Jablana (pripadnika istočnih goranskih čakavaca uz Stubicu, Senjsko i Vrbovsko)¹⁹ te se tako udružuje s kontinentalnim ikavsko-ekavskim govorima.

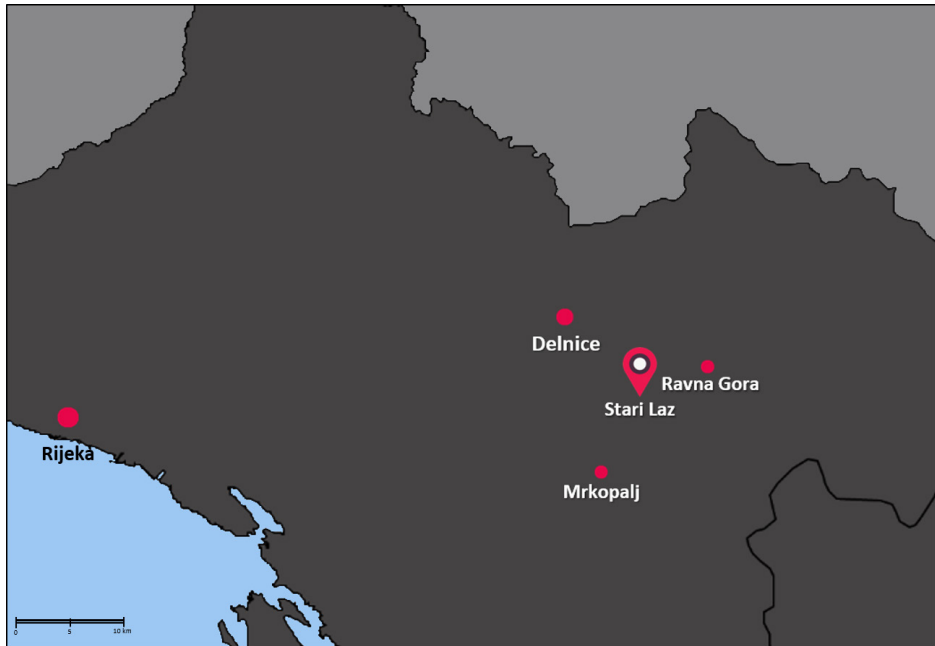
Takva zavodljiva administrativna zavrzlama i pripadnost pojedinih nečakavskih dijelova Starome Lazu (Kosa i Cagar) navela je neke istraživače na zaključak da je Stari Laz tronarječan – što je administrativno točno, no ne i lingvistički – te nas potaknula da terenskim istraživanjem prikupimo relevantne podatke za utemeljenu klasifikaciju ovoga govora. Potvrda tomu je i ova analiza s probirom fonoloških i morfoloških značajki prema tradicionalnom dijalektološkom ključu.

¹⁶ Valja istaknuti da se, osim navedenih, na zapadnome prostoru Gorskoga kotara nalazi i čakavski punkt Mrzla Vodica koji je dijelom čakavskoga ekavskog dijalekta (usp. Vranić 2005) pa se kao takav ne ubraja u korpus ikavsko-ekavske goranske čakavštine.

¹⁷ Danas su Cagar i Kosa dijelovi koji administrativno pripadaju selu Stari Laz, a geografski (i jezično) je Cagar bliži Ravnoj Gori, a (Poljička) Kosa Mrkoplju. U popisima stanovništva iz 2011. i 2021. nisu zabilježeni kao zasebna sela, a niti u prethodnoj literaturi (*Gorski kotar* 1981.) nisu uvršteni u pregledne tablice o narodu na gorskokotarskome području (iz matičnih knjiga pripadajućih župa), a među kojima se Stari Laz nalazi. Usp. Kruhek (1981: 308). Cagar i Kosa se kao administrativne jedinice ne spominju ni u Hrženjakovu popisu naselja Općine Delnice (1993.) niti su ubicirani na kartu *Gorskoga kotara sa katastarskim općinama* u knjizi Antuna Burića o goranskim prezimenima (1983.). U popisu se prezimena Kosa spominje.

¹⁸ Govoreći o Starome Lazu, Strohal (1993: 143) također, ne spominjući Cagar i Kosu, potvrđuje tezu da se »na vrh sela govori štokavskim ikavskim narječjem otprilike onakvim kao u Mrkoplju, u sredini sela čakavskim narječjem, a na dnu sela kajkavskim narječjem otprilike onakvim kao u Ravnoj gori (sic!!)«.

¹⁹ Usp. Lukežić (1990: 28).

Karta 1. Geografski smještaj Staroga Laza²⁰

2. Metodologija i cilj rada

S ciljem klasificiranja govora Staroga Laza i njegova uvrštavanja na dijalektološku kartu Gorskoga kotara, ali i hrvatskih dijalekata uopće, ovo se istraživanje provodilo u različitim razdobljima. Godine 2012. provedeno je inicijalno ispitivanje goranskih zapadnih čakavaca (usp. Crnić Novosel 2013), kojima pripada i starolaški govor, pa je u tome selu ispitana nekolicina autohtonih govornika koji su u to vrijeme još predstavljali NORM-ispitanike.²¹ Ispitivanje je nastavljeno u 2020. metodama spontanoga govora, ali i upitnicima za ispitivanje fonoloških i morfoloških značajki. U konačnici, jezične su osobitosti ovoga govora preispitane dodatnim ciljanim upitnikom početkom 2022.

Ovdje valja napomenuti da se u desetak godina, sudeći prema popisu stanovništva, ali i stanju zatečenom u selu prilikom višekratnih terenskih istraživanja, stanovništvo prorijedilo, a osobito je malo autohtonih govornika, tzv. idealnih²² za klasična dijalektološka istraživanja. U skladu s odabranim postulatima genetske lingvistike kojima se u ovome radu priklanjamo, u analizi prikupljena mate-

²⁰ Kartu je izradila Antea Juraga, na čemu joj srdačno zahvaljujemo.

²¹ Više o tome v. Chambers i Trudgill (1998: 29). Usp. i Bašić i Malnar Jurišić (2016: 66–67).

²² Prema Hraste (1959–1960: 76–77).

rijala fokus je stavljen na one potvrde koje su konzervativnije i koje zrcale nešto starije stanje starolaškoga idioma. Uzevši u obzir dosadašnji opći nedostatak dijalektnih potvrda iz Staroga Laza te u težnji da se rekonstruira ranija dijalektna slika i posljedično identificira dijakronijska pripadnost analizirana govora, ovo se istraživanje temelji na snimkama spontanoga govora starijih govornika (rođ. 30-ih godina 20. st.), ali i onih srednje životne dobi (rođ. 50./60. god. 20. st.) koji poznaju govor svojih starih uspoređujući ga s mijenama u suvremenom starolaškom govoru. Mlađih govornika gotovo da i nema s obzirom na to da već od osnovnoškolske razine obrazovanje stječu izvan rodnoga mjesta, što često rezultira trajnim preseljenjem u veće mjesto ili grad.

Zbog svega navedenog, više je zadataka ovoga rada. Prvi je zadatak preispitati navode o postavljenoj tronarječnosti na tome području, i to pomoću opisa fonoloških i nekih morfoloških značajki ovoga govora, tj. njegova središnjega dijela – jezgre naselja u udolini (*lazu*). Drugi zadatak proizlazi iz prvoga: dobivenim jezičnim osobitostima pokušat ćemo preciznije odrediti narječnu i dijalektnu pripadnost govora Staroga Laza te ga s većom sigurnošću smjestiti u korpus ostalih (ne)čakavskih govora Gorskoga kotara.

3. Fonologija²³

3.1. Vokalizam

Refleksi polaznih vokala ne razlikuju se, kao u goranskih kajkavaca, s obzirom na duljinu sloga te se u potpunosti podudaraju s pretpostavljenim čakavskim razvojem. Uz to, potvrđen je monofonški inventar.

Općeslavenski je poluglas u govoru Staroga Laza reflektiran u vokal *a*:²⁴ *măša*, *Văzam*, *s mănon/mănun*, *vălen* ‘odmah’, *kădi* ‘gdje’ (*Kădi si bîl? A nê znan kădi drüğdi da ga je vîdel...*), *zavăvik*, *băzga*, *dăš* ‘kiša’, *dân*, *pân*.²⁵ Prefiks i prijedlog **v̂(-)* > *və(-)* razlikuju se u odrazima. Kontinuanta prefiksa **v̂ə-* razvila se u *ə*: *nūtra*, *tōrak*, *zēt* ‘uzeti’, *zēla/zēl* rpr. Opcionalno se na temelju potvrda *udovīca*, *ūnuk/ūnuka* te *ūvik* može govoriti o razvoju **v̂ə-* > *u-*, no nije posve

²³ S obzirom na to da cilj ovoga rada nije sveobuhvatan fonološki opis starolaškoga govora, već određivanje njegove dijalektno pripadnosti, u analizu nisu uvršteni dijakronijski procesi svih polaznih vokala i konsonanata. Težište je na onim jedinicama čiji odrazi doprinose u identificiranju i pozicioniranju navedenoga idioma na dijalektnoj karti Gorskoga kotara.

²⁴ Brojni starolaški primjeri potvrđuju nepreventivnu vokalizaciju, jezičnu karakteristiku koja se u starijoj dijalektološkoj literaturi tradicionalno pripisuje govornicima čakavskoga narječja. Budući da je poluglas u slaboj poziciji i u nečakavskim govornicima reflektiran u neki od vokala (usp. kajkavski *meša*, *mešin* ‘mlin’, *vavek* ‘uvijek’, *menum* Ijd. i sl.) i da navedenu pojavu treba dodatno istražiti na većem broju potvrda i u drugim govornicima, dalje u radu nismo rabile taj termin.

²⁵ Općečakavski leksem *malin* nije ovjeren; u mjestu nema mlina, nekoć je postojao u obližnjoj Leskovoj Dragi; ispitanici za tu građevinu rabe potvrdu *mĭn*.

jasno je li riječ o novijoj pojavi u govoru. Prijedlog *və* sustavno je zamijenjen kontinuantom *va*, s tendencijom ispadanja u određenim sintaktičkim uvjetima: *va đřvin*, *va kũci*, *va ćošku*, *va crĩkvu*, *va Dělnican*, *va Morävvice*, *va misěcu*, *va zřák*; *jā bum šāl Mrkõpaļ*, *dõjden Mrkõpaļ*, *põc gostiõnu*.

Refleks jata oslikava Jakubinskij-Meyerovu zakonitost: *bēle*, *blēd*, *cvēt* (uz češće: *rõžica*), *kolēno*, *větār*, *srēda*, *lēn* (uz inačicu: *lēnav ko čřna zēmļa*), *lēvo*, *tēl* rpr. m. jd., *město* ‘umjesto’, *srēda*, *ghēzdo*, *nevěsta*, *sēno*, *sũsed*, *mlēt*, *pēsak*, *cēlo lēto*, *dēde* Gjd., *zvēzda*; *svītlo*, *snĩg*, *dĩ* ‘gdje’, *rĩc*, *lĩpo*, *vřĩmena* Gjd., *dvĩsto*, *bĩžat*, *grĩx*, *čřivo*, *rĩzat*, *ũvik/zavävĩk*, *sĩdimo* 1mn. prez., *vřĩcu* Ajd., *mlĩko*, *mĩsec*, *lĩk* ‘lijek’, *cĩpat* inf., *rĩpa*, *ĩlo se* rpr. s. jd. (*Õte ĩst!*), *potĩrat*, *sikĩra*, *nedĩļa*, *dĩte* – *dĩca*, *mĩsit tēsto*, *žlĩb*, *lĩšĩnak*, *mědvid*, *svĩca*, *cĩv*, *slĩp*, *mĩšat*. Očekivano, ikavski odraz javlja se u relacijskim morfemima te na dočetu riječi: Ljd. *va kũci*, *va crĩkvi*; Djd. *cũri*, *k mãši*; *kãdi* ‘gdje’, *dvĩ* (i: *obadvĩ*). Kod pojedinih su ispitanika potvrđene i dvostrukosti, kao i iznimke od spomenuta pravila: *gõri||gõre*, *dõli||dõle*, *prēko||prĩko*. U govoru je Staroga Laza potvrđen i razmjerno ograničen broj primjera s jekavskim odrazom jata: *pjěške||pjěšice*, *pjěsma*, *pjěvat*. Pojava je to koja nije strana ni obližnjim štokavskim (Crnić Novosel 2019: 83), niti drugim zapadnočakavskim govorima Gorskoga kotara (Crnić Novosel 2013: 24).

Tipično čakavsko obilježje zamjene prednjega nazala vokalom *a* u posebnom fonološkom okružju (tip *jazik*) ovjereno je tek u primjeru *jãčmen*, što je podudarno s mnogim goranskim govorima koji interferiraju s čakavskim sustavima (usp. Marinković 2018: 120; Crnić Novosel 2019: 75). U ostalim potvrdama ne nalazimo tu zakonitost: *jězik*, *žět* inf.²⁶

Odrazi stražnjeg nazala i slogotvornog *ļ* također pokazuju očekivan čakavski razvoj: *mũž*, *rũka*, *klũpa*, *vũk*. U glagola druge vrste poopćen je sufiks *-ni-*, kao i u ostalih goranskih govora: *mětnit*, *pogĩnit*, *pogĩnil* rpr. m. jd.

3.2. Konsonantizam

Konsonantizam analizirana idioma inventarom i distribucijom jedinica, kao i razvojnim procesima, pokazuje čakavsku osnovu, što se najbolje ogleda u rezultatima jotacije primarnih i sekundarnih konsonantskih skupova, ali i drugim markerima čakavštine koje ćemo u nastavku prikazati.

Govor razlikuje foneme *ć* (< *tj) i *č* (< *č). Fonem *ć* nastao je jotacijom polaznoga *t (*nõc*, *svĩca*) te sekundarnoga *taj: *brãca*, *něćaki* Nmn. Potvrde *lĩstje* i *smětje* svjedoče ipak da je jotacija sekundarnoga skupa u ovome idiomu novijega datuma. Odraz primarnoga *d i sekundarnoga *daj nije isti. Jotacija primarnoga dentala rezultirala je odrazom *j*, a sekundarne skupine zvučnom afrikatom srednje artikulacije *ž*: *mlãja* (*Õna je mlãja od mẽne*), *brĩja* ‘stelna’, *zagrãjeno* tpr. s. jd.,

²⁶ U značenju ‘jetra’ u uporabi je turcizam *žĩgerice*.

tûji, meja, sâja ‘čađa’, *râjše* komp., *žêja, slàje* komp., *prêja; ròžak, ròžen*. Fonem je *ž* potvrđen i u primjeru *gròžže*, no s obzirom na to da zbog klimatskih uvjeta ta kultura ne uspijeva u podneblju Staroga Laza, riječ je vjerojatno o leksemu preuzetom iz standardnoga jezika pa na temelju njega ne možemo suditi o razvoju skupine *zđj. Potvrđen je i u primjerima *řžav, hřža*,²⁷ no i njih tumačimo novijim inojezičnim utjecajem. Fonem *ž* u sustavu nije uspostavljen (usp. *svedôžba*), a primljenice su transfonemizirane fonemom *ž* (usp. *žěp, žřgerica*) ili već prethodno razvijenim fonemom *ž* (usp. *žězvetica*). Jotacija skupova *stj i *skj rezultirala je skupom *šć*: *šćâp, dvoríšće, išćen* 1jd. prez., *prošćéne, ogníšće, pišće* ‘pile’, *natâšće, křšćena, křšćéne, prišć, xřtišće* ‘leđa’.

Dočetno *-l* očuvano je u svim kategorijama, na dočetu finalnoga sloga imenica, pridjeva i jednine glagolskih pridjeva radnih muškoga roda te na dočetu medijalnoga sloga osnove riječi: *fažôl, pòsal, pòpel* ‘pepeo’, *pâkal; tòpal, vèsel; dèlal, nabròžil, ùmril, ìmal, šâl, dðbil, bìl* (*dđ je bìl Jòso*), *dðsal, rèkal, stâl, zèl, kùxal, vîdel, xîtil, nâbol, zâšal, narêdil, posîkal; pôlnočka, popèlhiak* ‘plahta za lišće’.

U nastavcima i na dočetu nepromjenjivih riječi provedena je neutralizacija *-m > -n*. Prethodna literatura pripisuje ovu značajku uzobalnim govorima, zastupljena je u obližnjim goranskim novoštokavskim ikavskim govorima Liča, Mrkoplja i Sungera, a poznaju je i čakavci na istoku Gorskoga kotara (Matešić 2006: 42). U govoru Staroga Laza dosljedno je potvrđena: *sèdan, òsan* (*osandèset, òsansto*); *nè znan, nîman, ìman, čûvan, nan* D ‘nama’, *van* D ‘vama’, *sîmin* D ‘svima’, 1jd. prez. *pozâbin* ‘zaboravim’, *lòžin, nè bin, ne srâmin se, san* 1jd. prez. pom. gl. *biti*, Lmn. *na kòlin, na krâvan, va tîn rôžican, na lèskan*, 1jd. *lisîcon, ditèton, rîpon, rûkun, dđcon, lopàton*.

Kao prepoznatljiv znak prisutnosti čakavskoga supstrata izdvajamo glagolske prefikse *zi-* (< **izə-*) i *z-* (< **sə-*) čije je ujednačavanje i podrijetlo u čakavološkoj literaturi višekratno i različito interpretirano (Belić 1909: 18–19, 1913: 113; Vranić 2005: 271), no uglavnom u kontekstu obilježjâ govora sjeverozapadnoga čakavskog areala. Neki od primjera u kojima su spomenuti prefiksi potvrđeni su: *zìprat* ‘isprati’, *zmèrit* ‘izmjeriti’, glagolski pridjevi: *zìbrali, zmðčil, zlègla, zmîšala, zvâdil, spèč – spèkla, stòpil*. U potonjim dvjema potvrdama riječ je o pozicijski uvjetovanim inačicama. Naša istraživanja nisu potvrdila ujednačavanje prijedloga *iz* i *z*, no na temelju nekoliko relikata prefiksâ, poznavajući situaciju u drugim, srodnim ikavsko-ekavskim čakavskim govorima (usp. Sokolić-Kozarić i Sokolić-Kozarić 2003: 367–368), može se pretpostaviti da je i ono u starijoj fazi govora Staroga Laza bilo živo. I prijedlozi se u zavisnosti o fonološkome

²⁷ Fonem *x* u ovim je primjerima nestabilna statusa: ispitanici su paralelno ovjeravali potvrde za standardnojezičnu riječ ‘hrđa’ i njene izvedenice i s protetskim *x-* i bez njega.

okružju javljaju varijantno: iz *Zalīsine*, iz *Rīke*, š *hôn*, š *hîn*,²⁸ z *mlīkon*, z *māslon*, z *māščon*, z *ocvīrkin*, s *plēxon*.

Konsonant *x* dobro je očuvan, u svima trima položajima u riječi: *xālica*, *xrūška*, *xřbat*, *xītan* 1jd. prez., *xōdite* (*Po čā xōdite sīmo?*), *xīladu*, *kūxal*, *ūxo*, *orīxi*, *napūxnile* rpr. ž. jd., *plāxta*, *mīxur*, *māxan* ‘malen’, *lēx* vezn. ‘nego, samo’, *krūx*, *ōrix*. U obližnjem govoru Mrkoplja koji je opisan kao primjer čakavsko-štokavskoga međuodnosa nestabilan status fonema *x* tretira se kao štokavska pojava (Lukežić 2008: 312; Crnić Novosel 2019: 86–90). S druge strane, stabilna se pozicija velara *x* u konsonantskome inventaru predstavlja markerom čakavskoga sustava.

Slabljenje šumnika na dočetu zatvorena sloga potvrđeno je samo u onim primjerima koji su široko zastupljeni i na nečakavskome teritoriju (*nōxat*, *nōxti*, *lāxko*, *mēxko* – prema dosadašnjim spoznajama i rezultatima vlastitih istraživanja potvrđeni u brojnim kajkavskim govorima) pa se u tome smislu o toj važnoj čakavskoj izoglosi u suvremenome starolaškom govoru ne može govoriti (usp. primjere *māčka*, *prāsci*, *dēčko*).

Od ostalih konsonantskih značajki izdvajamo: očuvana je stara skupina *čr (*črīšna* ‘trešnja’, *čřn*, *čřv*, *črīvo*, ali: *čřven*) i *-jt/-jd-* u infinitivnoj, prezentskoj te imperativnoj osnovi (*nājti*, *zājti*, *dōjti* inf., *dōjdi* 2jd. imp., *izājde*, *dōjde* 3jd. prez., *nājden* 1jd. prez.); fonem *f* sastavnim je dijelom suvremenoga konsonantskog inventara postao glasovnim razvojem nakon ispadanja poluglasa (*ūfan se*, *fāla*) te, u većoj mjeri, primljenicama: *fīrunga* ‘zavjesa’, *kāfa*, *sfrīgala* rpr. ž. jd.; proveden je rotacizam (*mōren* 1jd. prez., *pomōri* 2jd. imp., *mōrda*); fonem *v* u skupini *vs nakon metateze ispada (*vs > *sv* > *s*: *sī* ‘svi’); ispada i u skupini *vl-* (*lāsi*); finalni zvučni šumnici (uključujući i sonant *v*) kod nekih su ispitanika zamijenjeni bezvučnim parnjacima, no fonetska slika na razini cijeloga govora nije u tom pogledu jedinstvena pa bilježimo, čak i u istih ispitanika, ambivalentne ostvaraje ([*būbrik*, *vrāk*, *krōv*||*krōf*, *křf*, *mrāz*]); protetsko *v-* ne dolazi (*ūxo*, *ūza!* ‘čvor’, *ūjac*); promjena *ra* > *re*, ovjerena djelomično u susjednih goranskih štokavskih ikavaca (Crnić Novosel 2019: 73), u govoru Staroga Laza nije posvjedočena (*rāst* inf.).

3.3. Prozodija

Opreka po intonaciji u ovom je sustavu utrnuta i u dugom i u kratkom slogu pa se inventarom prozodema²⁹ idiom Staroga Laza ubraja među dvoakcenatske

²⁸ U govornika srednje generacije potvrđene su i novije inačice: *s hōn*, *s hîn*.

²⁹ Inventarom, kao i distribucijom naglasaka, prema tradicionalnijim raspodjelama naglasnih sustava idiom Staroga Laza pripadao bi skupini govora sa starijim akcenatskim sustavom (Lukežić 1990: 47–51).

govore. Osim dugog i kratkog naglaska, nenaglašene duljine našim istraživanjem nisu potvrđene. U odnosu na prethodna istraživanja nedalekih goranskih zapadnočakavskih govora Benkovca Fužinskog, Slemena i Slavice, provedena 80-ih godina prošloga stoljeća, zamjetan je u današnjem govoru Staroga Laza³⁰ određen broj naglasnih inovacija, uz još uvijek dobro očuvana stara naglasna mjesta. Najzorniji odmak od starijega stanja ogleda se u gubitku oksitoneze koja je u spomenutom starijem pregledu dobro posvjedočena (Lukežić 1990: 50). Naši recentni posjeti Staromu Lazu nisu je ovjerali ni kod najstarijega ispitanika (obrazac akcenatskoga pomaka pokazuje se u primjerima *žèna*, *jèzik* i *rùka*, što znači da u govoru, očekivano, nema ni duljina kanovačkoga tipa). Valja također istaknuti da ni u prethodnim izvorima situacija sa starim naglasnim mjestima nije bila posve jednoobrazna (usp. u Benkovcu Fužinskome *klobûkâ*||*klobûka*), no takvi su nesustavni pomaci interpretirani kao individualna tendencija, za razliku od inovativnijih ikavsko-ekavskih sustava kod kojih pomaci predstavljaju sustavnost (Lukežić 1990: 51). Današnju akcenatsku sliku govora Staroga Laza opisujemo kao cjelinu koja s jedne strane pokazuje odlike konzervativnijih čakavskih sustava, a s druge strane nije rijetkost čuti u zvučnim zapisima dvostruke ostvaraje (poput: *mixûr*||*mîxur*, *račûn*||*răčun*, *dućân*||*dùćan*) u iskazima istih govornika te lako zapaziti njihovu jasnu svjesnost o situaciji u kojoj se današnji izgovor unekoliko razlikuje od izgovora njihovih predaka.

Dugi je naglasak potvrđen u svim pozicijama u riječi: na jedinome slogu, inicijalnome, medijalnome i finalnome. Na otvorenoj ultimi nije zabilježen, dok se sa zatvorene ultime najčešće ne pomiče: *dôm*, *bêl*, *blêd*, *mâjka*, *gřmļe*, *cûri* 3jd. prez., *crikvu* Ajd., *tâncaju* 3jd. prez., *črivo*, *palênta*, *pokâzat*, *šotokâłci* ‘pletene čarape’, *kupaôna*, *ocvîrki* ‘čvarci’, *želûdac*, *kušin* ‘jastuk’, *křpatûr* ‘pokrivač’, *pastîr*, *broštulîn* ‘mlinac za kavu’, *kolâč*, *fažôl* ‘grah’, *selâk*, *tañûr* (uz *plâdañ*), *vřgâñ*, *kapût*, *minût* Gmn. Ipak, svakako valja još jednom upozoriti kako na dvostrukosti tako i na potvrde koje beziznimno ukazuju na akcenatske pomake koji su u tijeku: *krûmpir*, *mèsar*, *kòtač*, *rûčnik*, *òrmar*. S obzirom na doista malen i ograničen broj primjera u kojima je ovjeren čakavski neocirkumfleks u kategoriji glagola, poput potvrđâ 3jd. prez. *čûje*, *šije* i *lâje*, o toj važnoj izoglosi u govoru Staroga Laza možemo govoriti samo kao o reliktu. Vermeer (1982: 324) pribraja, doduše, govor Starog Laza skupini sjeverozapadnočakavskih govora, no bez daljnjih egzemplifikacija koje bi opravdale pripadnost starolaškoga idioma tako važnomu korpusu. Znakovit je i njegov opis goranskih zapadnočakavskih

³⁰ Premda ga ubraja u korpus čakavskih ikavsko-ekavskih govora smještenih u tadašnjoj općini Delnice (usp. bilješku 9 ovoga rada), Lukežić u nastavku ne donosi starolaške potvrde, već pretežno iz triju gore nabrojanih punktova, uz nešto češće opserviran govor Brestove Drage. Time se ni govor Staroga Laza ne može promatrati u preciznijemu dijakronijskome presjeku pa je zabilježena akcenatska konzervativnost, potvrđena u Benkovcu Fužinskome, Slemenu i Slavici, za govor Laza (s velikom vjerojatnošću) pretpostavljena.

govora kao svojevrsnoga »mosta« između govora vinodolskoga tipa u kojima je neocirkumfleks važnim obilježjem i kontinentalnih govora Ogulina i Vrbovskog u kojima on nije potvrđen. Skromne potvrde toga naglasaka proizlaze (osim iz stupnja inovativnosti) i iz geografske pozicioniranosti samoga mjesta: dok je glavnina zapadnočakavskih govora koncentrirana zapadnije, Stari Laz uvučen je, u odnosu na ostale govore korpusa, duboko u goranski istok. Takva odvojenost od matice zasigurno nije pogodovala očuvanju specifičnih naglasnih karakteristika, a ostaje otvorenim pitanje i je li u slučaju tih nekoliko potvrda možda riječ o duljenjima po uzoru na susjedni kajkavski govor Ravne Gore. Ostale su potvrde 3jd. prezenta: *brīše, rīže, lēgne, rīne, obūje, jāše, sīje, počīne, nīče, plāče, zīne, māže*. Ovjereni su i među glagolima šeste vrste likovi *verūješ* 2jd. prez. te *kupūje* 3jd. prez., no kako je u infinitivima ovih glagola naglasak na osnovi (*veròvat* i *kupòvat*) i nije zadovoljen uvjet polazišno naglašenoga infinitivnoga nastavka *-ät*, i u ovim je primjerima posrijedi duljenje kakvo poznaju i brojni goranski kajkavski govori.

Kratki je naglasak dobro očuvan na starome naglasnom mjestu u medijalnome položaju, dok u finalnome nije ovjeren (ne računajući riječi stranoga podrijetla). Na prvome slogu u riječi kontinuirano polazno kratke ishodišno naglašene slogove ili dolazi kao rezultat retrakcijā: *vòda, jūtre* ‘sutra’, *òžeg* ‘žarač’, *zāprlo* rpr. s. jd. ‘zatvorilo’, *tīčica, dēlaš* 2jd. prez., *pītiš* 2jd. prez. (*pītit* ‘praviti prtinu u snijegu’), *pēcica* ‘maramica’, *ògań, mēdvid, šenica, sikira, kopriva, nedīļa, korīto, telīca* ‘junica’, *povatića* ‘orahnjača’, *mešnáča* ‘vrsta kobasice’, *pondīlak, krvavīce*; Gjd. *medvīda, lopāte*; rpr. m. jd. *ubòlel, ošpòtal, donēsāl, dotēkal*.

Preskakanje naglasaka na proklitiku uglavnom se ne provodi, tijekom naših istraživanja ovjerali su ga sporadično tek neki govornici: *na pāši, na rāme, od tēbe, kod mēne, po vòdu, na pāšu, dōšāl san na Lāz, va zrāk, ne mòren; nā Laz, vā zrak, kòd nas*.

4. Iz morfologije

U ovome radu predstavljamo osnovne (izabrane) morfološke značajke prepoznate kao općečakavske specifičnosti, s posebnim obzirom na značajke nečakavskoga podrijetla, potvrđene u obližnjoj Ravnoj Gori, ali i regionalno – diljem Gorskoga kotara. Morfološki sustav starolaškoga govora pokazuje zadržanu starinu svojstvenu ostalim čakavskim govorima u istoj skupini govora i tek poneku inovaciju, uz evidentirane značajke tipične za kajkavske govore.

U Gmn. svih triju rodova potvrđen je ništični morfem (najčešće uz brojeve): *dīnar, (pēsto) mētar, (pār) cībur* ‘sorta šljive’, *sēl, pòl, (dvājset) kún, gòdin, iz Poříc, (pēt) krāv, jābuk, òvac, minūt, hrūšak, (dēvet) ūr (Kūlko je ūr?)*, iz *Dēlnic*; uz morfem *-i* zabilježen u Gmn. muškoga roda: *nòvci, stòli (Nī tih stòli.)*, *mūži*

(*Nêma nîhovich mûži.*), *klûci*. Nulti morfem u Gmn. oznaka je starine u starolaško-me morfološkom sustavu, kakva je zadržana u goranskim (i šire) govorima svih triju narječja.³¹

Oblik za DLI mn. imenica svih triju rodova ujednačen³² je uvođenjem jednoga od postojećih nastavaka tih triju padeža: m. i s. r. *-in*: *na đřvin*, *z ocvîrkin*, *mûškin*; *na kòlin*, *korîtin*; ž. r. *-an*: *s îglan*, *na cêstan*, *lêskan*, *po lôjtran*, *na Bêlin stênan*, *krâvan*, *žênan*, *va Dêlnican*.

U Gjd. i NAV mn. imenica ženskoga roda prevladao je nastavačni morfem *-e* nekadašnje palatalne deklinacije što potvrđuju i primjeri: *lopâte*, *žêne*, *rûke*, *nòge*, *krâve*.

U Ijd. ž. r. preteže nastavačni morfemi *-on*, uz potvrđene primjere s *-un*³³ u nekih (ne svih) govornika: *žênon/un*, *nògon/un*, *rûkon/un*, *măšcon*, *motîkon*, *lisîcon*, *săkon kûcon*. U Ijd. m. i s. r. prevladao je nastavačni morfem nekadašnje nepalatalne deklinacije *-on* neovisno o dočetu osnove: *măslon*, *ditêton* (*Zêl je žênu s ditêton.*), *plêxon*; *nôžon*, *mûžon*.³⁴

U snimljenome materijalu ovjerena je samo kratka množina imenica m. r., npr. *kûmi*, *klûci*, *mûži*, *stòli*, *žlîbi*; bez provedene sibilizacije u množinskim primjerima: *rădniki*, *ocvîrki*, *nêcaki*, *bûbrigi*.

Infinitiv je redovito okrnjen, kao u svim goranskim govorima:³⁵ *bîžat*, *dêlat*, *îskat*, *mêtnit*, *pozâbit* ‘zaboraviti’, *rêč*, *veròvat*, *zmêrit*, *zîprat*.

U 3mn. prezenta poopćen je morfem *-ju* za glagole svih četiriju paradigmi:³⁶ *čêju*, *grêju* (*Ōni se îgraju*, *a krâve grêju kamo čêju.*), *dòjdeju*, *îgraju*, *tăncaju*, *bûju*, *mîsliju*, *hòdiju*, *kûpiju* (*Kûpiju se polovîce.*).

Specifičnost u čakavskome govoru Staroga Laza nastavačni je morfem u 2mn. prez. potvrđen u glagolima: *îmašte*, *čêšte*, *bûšte* (*Cêlu knîgu bûšte napîsale.*), *pêčešte* (*A vî pêčešte kolâče za pîr?*), *rêčešte*, *pêšte* (*Vî pêšte v Rîku.*), *grêšte*

³¹ Usp. Barac-Grum i Finka (1981: 422), Lukežić (1990: 108), Malnar Jurišić (2017: 206–207), Marinković (2018: 138, 144, 149), Crnić Novosel (2019: 131–133).

³² Još se 80-ih i 90-ih god. prošloga stoljeća pisalo o njegovoj težnji k ujednačavanju, uz potvrđene oblike s neujednačenim nastavcima (Barac-Grum i Finka 1981: 422; Lukežić 1990: 108).

³³ U kontekstu ostalih goranskih čakavskih govora, nastavak *-un*, koji predstavlja arhaičnost u tim sustavima, potvrđen je u zapadnim i-e govorima Benkovca, Brestove Drage i Slavice (Lukežić 1990: 107) i ekavskom govoru Mrzle Vodice (Vranić 2005: 300) te u istočnim čakavskim govorima (usp. Matešić 2006).

³⁴ Što je različito od tumačenja u literaturi o goranskim i-e čakavskim govorima: *-un* za Ijd. ž. r., a alternacija morfema *-on/-en* u zavisnosti od konsonanta na dočetu osnove u imenica m. i s. r. (Lukežić 1990: 107).

³⁵ Usp. Barac-Grum (1993: 192), Lisac (2006: 107), Malnar Jurišić (2017: 211), Marinković (2018: 174).

³⁶ Usp. Lukežić (2015: 316).

(*Kāmo grěšte?*)³⁷ itd. Prema tumačenju Josipa Lisca (1999: 152), taj je morfem dobiven analogijom prema nastavku -š u 2. licu jednine, preuzet iz tematskih osnova.³⁸ Navedenu pojavu tumačimo arealnom značajkom potvrđenom na širem kajkavskom gorskokotarskom terenu,³⁹ a neminovno je u starolaški govor donesena iz susjednoga govora Ravne Gore.

U govoru se Staroga Laza futur tvori, kao u većini kajkavskih goranskih govora⁴⁰ i kajkavštini uopće, svršenim prezentom glagola *biti*: *bùn, bũš, bũ, bũmo, bũšte* (uz rjeđe *bũte*), *bũju*⁴¹ i glagolskim pridjevom radnim (*Čã bun jã sad govõrila? Jã bun šãl Mrkõpaļ. Tĩ buš predãvala? Buš dõšal još? Bũš mi tõ naprãvil? Šãd bu ìmala osãmnajst. Čã Jõso, nĩš bũ z nãš? – Bũ, bũ, nĩš bũ.*). Buduća se radnja, rjeđe, izriče i tvorbom futura pomoćnim glag. *htjeti*, primjerice: *Nĩki će dõjt.*

Za tvorbu kondicionala rabi se pomoćni prezentski oblik svojstven sjeverozapadnim čakavskim sustavima,⁴² zastupljen i u susjednim štokavskim ikavskim govorima Mrkoplja i Sungera (Crnić Novosel 2019: 203): *bĩn (nẽ bin), biš, bĩ, bĩmo, bĩte, bĩju* (*Bin šãl v Rĩku. Čã biš tẽla? Bimo rẽkli...*).

Ovaj govor čakavskim određuje i upitno-odnosna zamjenica *ča*: *Čã dẽlaš? Čã ćeš? Čã bun jã sãd? Čã ja znãn? Čã će òna, nẽ znan jã? Čã ti je òno cũra? Čã nẽ? Čã biš tẽla?* te njezini kompoziti: *zãč, põč (grěš), nãč (se pĩtiš); nĩš* ‘1. ništa; 2. nešto’ (*nĩš bũ z nãš, nĩš drũgo, nĩš ni naprãvil, nĩš od čõvika*); *nĩčesa* ‘ničega’ (*Nĩčesa nĩ.*). Upitno-odnosna zamjenica za živo glasi: *kĩ* ‘tko’ (*Kĩ je rẽkal?; Kĩ, čã mi?*). Uz to, za značenja ‘nitko’ i ‘netko’ rabi se i zamjenica *nĩki*.

5. Zaključak

Rezultati ovoga istraživanja potvrdili su da je Stari Laz čakavsko gorskokotarsko selo, govor koji Lukežić (1990: 106) svrstava u primorski poddijalekt ikavsko-ekavskoga dijalekta čakavskoga narječja, Strohal (1935) pa potom Lisac (1997) spominje u kontekstu tronarječnosti, a Barac-Grum i Finka (1981) odre-

³⁷ Kao u mnogim čakavskim, ali i nečakavskim govorima (s razlikom u 2mn. prez.), ovjereni su sljedeći prezentski oblici glagola u značenju ‘ići’: *grẽn, grěš, grẽ, grẽmo, grěšte, grẽju.*

³⁸ Usp. i Lukežić (2015: 293–299).

³⁹ Taj je nastavak obilježje zapadnih goranskih kajkavaca (usp. Barac-Grum 1993: 193–196, Lisac 1999: 152; 2006: 107–108, Malnar Jurišić 2017: 212), dok u istočnim izostaje (usp. Marinković 2018: 175).

⁴⁰ Usp. Barac-Grum (1993: 201), Lisac (2006: 108–109), Malnar Jurišić (2017: 213), Marinković (2018: 190).

⁴¹ U štokavskome govoru Mrkoplja (i susjednoga Sungera), također su evidentirani primjeri svršenoga prez. *bũmo, bũte*, koji su danas sve rjeđe u uporabi (usp. Finka 1977: 192; Crnić Novosel 2019: 202).

⁴² Usp. Lukežić (2015: 347).

đuju govorom koji pripada skupini zapadnih čakavskih govora Gorskoga kotara. Na istočnoj strani taj govor zaokružuju kajkavci u Ravnoj Gori, a na zapadnoj štokavci ikavci u Mrkoplju, s administrativnom i geografskom granicom u predjelima nekadašnjega Cagara (na istoku) i (Poljičke) Kose (na zapadu). Pomoću obrađenih podataka prema tradicionalnome dijalektološkom ključu govor se Staroga Laza – uzimajući središnji neodvojeni dio samoga sela u obzir – smjestio među čakavske govore primorskoga i-e tipa (među zapadne goranske čakavce), kao što je i u dosadašnjim dijalektološkim podjelama evidentirano. Tomu u prilog ide mišljenje domicilnoga stanovništva koje svoje mjesto doživljava čakavskim punktom (*Kī, čã mī? – Mī smo Lãzarci. Govõri po lãzarski... Nẽmamo mī tu kãj uõpće, mī ìmamo svě sa čã.*) navodeći da je centralni dio sela čakavski, s napomenom da se na istočnom izlazu već govori »onako kako Ravnogorci govore« (*Na Cãgaru, tũ di govõre kãj*), a na zapadnome, u predjelu tzv. Kose »isto kao i Mrkopaljci«.

Analizom se sakupljenoga materijala potvrdila pripadnost starolaškoga govora zapadnomu tipu čakavaca u podjeli gorskokotarskih govora, s tipičnim čakavskim (primorskim) značajkama poput ikavsko-ekavskoga refleksa, pojačane vokalnosti tipa *kãdi, vãvik*, zamjene prednjega nazala vokalom *a* u *jãčmen*, tvorbe kondicionala oblicima *bin, biš...* i sl., ali i s evidentiranim specifičnostima koje ga razlikuju od ostalih zapadnih čakavskih govora u Gorskome kotaru (ponajviše inovacije u akcentuaciji i morfološkom sustavu). Razlog tomu zasigurno leži u činjenici da je udaljen i izoliran od ostalih govora svoje skupine te višestoljetno omeđen dominantnim kajkavcima u Ravnoj Gori i Mrkopaljcima štokavcima ikavcima – koji predstavljaju nasljednike nekadašnjih jakih i prvih trgovišnih posjeda u Gorskome kotaru. Zabilježene značajke koje ga povezuju s okolnim govornicima nečakavskih idioma tumačimo nanosima iz kajkavskih ili štokavskih obližnjih govora (primjerice morfem *-šte* u 2mn. prez., tvorba futura svršenim prezentom gl. *biti*). Takva geografska izoliranost i isturenost prema istočnim čakavskim goranskim govorima – predstavnicima kontinentalnoga poddijalekta i-e dijalekta čakavskoga narječja i omeđenost nečakavcima koji uživaju prestižno mjesto na lingvističkoj karti Gorskoga kotara – ostavlja trag na starolaškome jezičnom sustavu. Nažalost, ovako ogoljena analiza, bez mogućnosti usporedbe s bliskim čakavskim govorima u Gorskome kotaru, lišena je dubljih zaključaka koji bi potvrdili ili opovrgnuli isto podrijetlo svih čakavskih zapadnih govora na području Gorskoga kotara. No, novim sveobuhvatnim istraživanjem čakavskoga gorskokotarskog prostora zasigurno će se produbiti spoznaje o njihovim sličnostima i razlikama te će se na tom tragu razgraničiti ovi sustavi u zasebne skupine ili pojedinačne govore.

Literatura

- Barac-Grum, Vida. 1990. Gorskokotarski toponimijski sustavi u usporedbi sa sjevernoprimorskima. *Rasprave Zavoda za jezik*, 16, Zagreb, 5–13.
- Barac-Grum, Vida. 1993. *Čakavsko-kajkavski govorni kontakt u Gorskom kotaru*. Rijeka: Izdavački centar Rijeka.
- Barac-Grum, Vida; Finka, Božidar. 1981. Govori i nazivlje. *Gorski kotar*. Ur. Josip Šafar i dr. Delnice: Fond knjige *Gorski kotar*, 418–431.
- Bašić, Martina; Malnar Jurišić, Marija. 2016. Hrvatska dijalektološka istraživanja – ščëra, danäs, jÿtra. *Croatica*, 40 (60), Zagreb, 63–74.
- Belić, Aleksandar. 1909. Zamëtki po čakavskim govoram. *Izvestija Otdelenija ruskago jazyka i slovesnosti*, 14/2, Sankt-Peterburg, 181–266.
- Belić, Aleksandar. 1913. Čakavsko zi-vi. *Južnoslovenski filolog*, 1/1–2, Beograd, 110–113.
- Burić, Antun. 1983. *Povijesna antroponimija Gorskog kotara u Hrvatskoj (1438 – 1975). Goranska prezimena kroz povijest*. Rijeka: Liburnija.
- Chambers, Jack; Trudgill, Peter. 1998. *Dialectology*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Crnić Novosel, Mirjana. 2013. Zajik va kome ča slaje zvoni – zapadna čakavština Gorskoga kotara. *Slovansky svët: znamy či neznamy?* Praha: Červený Kostelec, 21–27.
- Crnić Novosel, Mirjana. 2019. *Štokavski ikavski govori u Gorskom kotaru*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.
- Finka, Božidar. 1977. Štokavski ikavski govori u Gorskom kotaru. *Zbornik za filologiju i lingvistiku*, XX-2, Novi Sad, 167–197.
- Hraste, Mate. 1959–1960. Metodologija ispitivanja naših dijalekata. *Jezik*, 8, Zagreb, 71–81.
- Hrženjak, Juraj. 1993. *Lokalna samouprava i uprava u Republici Hrvatskoj*. Zagreb: Informator.
- Kruhek, Milan. 1981. Postanak i razvitak naselja i život naroda u prošlosti. *Gorski kotar*. Ur. Josip Šafar i dr. Delnice: Fond knjige *Gorski kotar*, 50–52, 281–330.
- Lisac, Josip. 1997. Goransko dijalektno stanje u prošlosti i sadanjosti. *Hrvatski dijalektološki zbornik*, 10, Zagreb, 155–161.
- Lisac, Josip. 1999. *Hrvatski govori, filolozi, pisci*. Zagreb: Matica hrvatska.
- Lisac, Josip. 2006. *Tragom zavičaja*. Split: Književni krug.
- Lukežić, Iva. 1990. *Čakavski ikavsko-ekavski dijalekt*. Rijeka: Izdavački centar Rijeka.
- Lukežić, Iva. 2008. Mrkopaljski govor. *Hrvatski dijalektološki zbornik*, 14, Zagreb, 293–324.

- Lukežić, Iva. 2015. *Zajednička povijest hrvatskih narječja. 2. Morfologija*. Zagreb – Rijeka: Hrvatska sveučilišna naklada – Filozofski fakultet u Rijeci – Katedra Čakavskoga sabora Grobnišćine.
- Malnar, Marija. 2010. Dijalekti u Gorskom kotaru. *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje*, 36/1, Zagreb, 47–69.
- Malnar Jurišić, Marija. 2017. Iz morfologije govora Tršća. *Hrvatski dijalektološki zbornik*, 21, Zagreb, 203–216.
- Marinković, Marina. 2018. *Kajkavski govori istočnoga Gorskoga kotara*. Zagreb – Delnice: Hrvatska sveučilišna naklada – Ogranak Matice hrvatske u Delnicama.
- Matešić, Mihaela. 2006. Frazeologija mjesnoga govora Vrbovskoga. *Fluminensia*, 18, 2, Rijeka, 37–81.
- Skok, Joža. 1972. *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika. Knjiga druga*. Zagreb: JAZU.
- Sokolić-Kozarić, Josip M.; Sokolić-Kozarić, Gojko M. 2003. *Rječnik čakavskog govora Novog Vinodolskog*. Rijeka – Novi Vinodolski: vlastita naklada.
- Strohal, Rudolf. 1935. (pretisak 1993). *Uz Lujzinsku cestu*. Rijeka: Tiskara Rijeka.
- Šimunović, Petar. 2005. *Toponimija hrvatskoga jadranskog prostora*. Zagreb: Golden marketing – Tehnička knjiga.
- Vermeer, Willem. 1982. On the principal sources for the study of čakavian dialects with neocircumflex in adjectives and e-presents. *Studies in Slavic and General linguistics*, 2, Amsterdam, 279–341.
- Vranić, Silvana. 2005. *Čakavski ekavski dijalekt: sustav i podsustavi*. Rijeka: Filozofski fakultet.

Determination of dialect affiliation of the local dialect of Stari Laz in Gorski Kotar

Summary

Already in the earliest published dialect research Gorski Kotar was recognized as a tri-dialectal area and the local dialect of Stari Laz was frequently showcased as an outstanding example of linguistic diversity. It is precisely this established view of Stari Laz as a meeting point of all three dialect groups that has motivated this paper.

In the studies published so far, the local dialect of Stari Laz has only been mentioned in the context of local Čakavian dialects in Gorski Kotar, and the same studies have shown that in the central part of the village the dialect that is predominantly spoken is the Čakavian Ikavian-Ekavian dialect of the “the Slavica

dialect type”, i.e., this dialect’s littoral subdialect. This local Čakavian dialect continues the littoral branch of the Čakavian Ikavian-Ekavian local dialects from Zlobin via Benkovac Fužinski, Sleme, Slavica, and Brestova Draga, merging with the continental subdialect of the Ikavian-Ekavian dialect in Jablan, Presika, and Vrbovsko. On the eastern side of the village, toward Ravna Gora, the local dialect of Stari Laz is Kajkavian, closer to the local dialect of Ravna Gora, which belongs to the western subdialect of the Kajkavian dialect of Gorski Kotar, whereas on the western side of the village, neighboring the Štokavian settlements within the Mrkopalj municipality, it is closer to the Neo-Štokavian Ikavian dialect type as found in Mrkopalj.

As very little has been written on this topic, and on local Čakavian dialects in Gorski Kotar more generally, we have felt additionally motivated to study the speech of native speakers of the local dialect of Stari Laz. This paper aims to either confirm or disprove the claim about the tri-dialectal nature of Stari Laz, and to present a more modern dialectal representation of this area through an analysis of the collected material.

Ključne riječi: mjesni govor, Stari Laz, Gorski kotar, čakavsko narječje, kajkavsko narječje, štokavsko narječje

Keywords: local dialect, Stari Laz, Gorski Kotar, Čakavian dialect group, Kajkavian dialect group, Štokavian dialect group

